

11.10.2016

Opetus- ja kulttuuriministeriö
PL 29
00023 VALTIONEUVOSTO
kirjaamo@minedu.fi

OKM lausuntopyyntö, OKM2016-00135, 16.9.2016

1. Lausunto Euroopan komission COM(2016) 593: Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tekijänoikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla (jäljempänä DSM-direktiivi)

Euroopan komissio julkaisi 14.9.2016 säädösehdotuksia, joiden avulla tekijänoikeuden sääntelyä modernisoidaan digitaalisilla sisämarkkinoilla. Yksi näistä säädösehdotuksista on COM(2016) 593: Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tekijänoikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla (jäljempänä DSM-direktiivi).

Aalto-yliopisto kiittää mahdollisuudesta lausua ehdotuksesta ja lausuu kunnioittavasti DSM-direktiivistä seuraavaa:

1. Tiivistelmä

Direktiivi ehdottaa pakollista tekstin- ja tiedonlouhinnan sallivaa poikkeussäännöstä.

Aalto-yliopisto pitää komission ehdottamaa säännöstä erittäin tärkeänä ja toivoo, että Opetus- ja kulttuuriministeriö edistää kaikin tavoin sitä, että DSM-direktiivissä tekstin- ja datanlouhinnan salliva direktiivin poikkeussäännös säilyy pakollisena poikkeussäännöksenä, jonka osalta ei voida sopia oikeuden rajoittamisesta.

Direktiivi pyrkii mahdollistamaan teosten käytön digitaalisessa rajat ylittävässä opetustoiminnassa, mutta valitettavasti ehdotetussa muodossa direktiivin tavoitetta ei saavuteta. Ehdotus ei yhdenmukaista jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, vaan sallii kansalliset, kansallisiin lisensiointijärjestelmiin perustuvat ratkaisut.

Direktiivi ehdottaa säädettäväksi kustantajille uuden lähioikeuden, lehtijulkaisujen kustantajien itsenäisen lähioikeuden. Avoimen tieteen ja rinnakkaisjulkaisemisen mahdollistamiseksi direktiivin määritelmää lehtijulkaisusta tulee tarkentaa siten, että tieteellisten ja akateemisten lehtijulkaisujen osalta uutta oikeutta ei kustantajille synny.

2. Tekstin- ja tiedonlouhinnan salliminen pakottavalla poikkeussäännöksellä

Ehdotettu direktiivin 3 artiklan säännös turvaa akateemista sanavapautta ja parantaa tieteen- ja tutkimuksen tekemisen mahdollisuuksia. On tärkeää, että direktiivin säännös on pakottava, ja kaikkien jäsenvaltioiden on säädettävä tekstin- ja tiedonlouhinnan salliva kansallinen poikkeussäännös. Direktiiviehdotus sallii tutkimuskäytön myös TEKES- ja EU-

rahoitteisissa tutkimusprojekteissa, joissa mukana on myös yrityskumppaneita. Direktiiviehdotus mahdollistaa yliopistoissa tapahtuvan tekstin- ja tiedonlouhinnan ja Aalto-yliopisto kannattaa ehdotetun rajoitussäännöksen säätämistä.

Tutkimuksen toistettavuus ja tutkimustulosten verifiointi muiden tutkijoiden toimesta on olennainen osa tieteellisen toiminnan periaatteita. Direktiivin 3 artiklan 3. kohtaa tulee tarkentaa siten, että direktiivin tulee sallia tiedonlouhinnan tulosten tallentaminen turvallisiin tietoarkistoihin, kuten Zenodo <https://zenodo.org/> tai Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <http://www.fsd.uta.fi/en/>. Tietoarkistoissa on mahdollista määritellä aineiston saatavuus, esim. rajoitettu saatavuus vain tutkijoille tutkimuskäyttöön. Kappaleen valmistamisen lisäksi rajoitussäännöksen tulisi sallia vähintään saatavuus tutkimuskäyttöön.

Valtioneuvosto on 19.5.2016 hyväksynyt Valtioneuvoston periaatepäätöksen datan hyödyntämisestä liiketoiminnassa, jonka mukaan datan saatavuus ja jalostaminen data-analytiikan avulla palveluiksi ja tietotuotteiksi on keskeinen edellytys digitalisaation hyötyjen toteuttamiseksi. Periaatepäätöksen mukaan data-analytiikka tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia digitalisaation hyödyntämiseksi liiketoiminnassa kaikilla toimialoilla. Periaatepäätös pyrkii kehittämään kyvykkyyttä kasvattavaa datapolitiikkaa, luomaan datan hyödyntämistä ja liikuvuutta mahdollistavaa sääntelyä ja käytänteitä sekä edistämään analytiikka-, palvelu- ja sovelluskehitystä. Direktiivissä tulisi huomioida myös EU:n komission Free Flow of Data Initiative -tavoitteet.

Aalto-yliopiston innovaatiotoiminta edistää yliopistolähtöisten innovaatioiden ja liiketoiminnan syntymistä ja Aalto-yliopiston tutkijat ja opiskelijat ovat olleet perustamassa ja kehittämässä merkittäviä yliopistolähtöisiä start-up yrityksiä. Aalto-yliopistolle on tärkeä edistää yliopistolähtöisen dataliiketoiminnan edellytyksiä. Säädösehdotuksen salliman ei-kaupallisen tekstin- ja tiedonlouhinnan lisäksi olisi tärkeää sallia myös kaupallinen tekstin- ja tiedonlouhinta. Mm. USA, Israel, Taiwan ja Etelä-Korea sallivat kansallisessa lainsäädännössä myös kaupallisen tekstin- ja datanlouhinnan. Eurooppalainen rajoittava lainsäädäntö vaikeuttaa dataliiketoiminnan kehitystä sisämarkkinoilla.

Euroopan yliopistoissa toimivat tutkijat kohtaavat kansallisesta tekijänoikeussääntelystä johtuvia ongelmia, joiden johdosta EU:n yliopistoissa toimivilla tutkijoilla ei ole sellaista toimintavapautta kuin esim. USA:n yliopistoissa ja yrityksissä toimivilla tutkijoilla. EU:n komission ehdottamat toimenpiteet tulee toteuttaa siten, että tämä eurooppalaista tutkimustoimintaa haittaava epäkohta korjataan.

3. Teosten käyttö digitaalisessa rajat ylittävässä opetustoiminnassa

Komissio on todennut, että nykyinen pirstaleinen kansallinen sääntely haittaa erityisesti verkko-opetusta, uusien teknologioiden hyödyntämistä opetuksessa ja rajat ylittävän opetuksen järjestämistä. Direktiivin 4 artiklassa ehdotetaan, että jäsenvaltioiden on säädettävä poikkeuksesta tai rajoituksesta, jotka sallivat teosten digitaalisen käytön opetuksen havainnollistamiseksi.

Direktiivin 4 artiklan 2. kohdassa kuitenkin säädetään, että jäsenvaltiot voivat säätää, että poikkeusta ei sovelleta yleisesti tai tietyn tyyppisiin teoksiin, jos markkinoilta voidaan ostaa opetuskäyttöön lisenssi. Se lisenssi, jota kustantajat tällä hetkellä tarjoavat Kopioston kautta, mahdollistaa aineiston käytön kurssin aikana kurssin opiskelijoille. Kurssin jälkeen aineisto on poistettava yliopiston palvelimelta. Tämä ei mahdollista digitaalisten oppimateriaalien kehittämistä tai jakamista.

4. Lehtijulkaisujen kustantajien suoja digitaalisten käyttöjen osalta

Direktiiviehdotuksessa ehdotetaan säädettäväksi uusi lähioikeus lehtijulkaisujen kustantajille.

Tutkimusrahoittajat kuten Euroopan komissio edellyttävät yhä enemmän digitaalisten tutkimusjulkaisujen pysyvää avointa saatavuutta. Edistääkseen julkaisujen avointa saatavuutta korkeakoulut ja tutkimuslaitokset tallentavat julkaisuja ylläpitämiinsä avoimiin digitaalisiin tallennusarkistoihin. Aalto-yliopistolla tämä avoin digitaalinen arkisto on Aaltodoc <https://aaltodoc.aalto.fi/>.

Tutkimusrahoittajien edellyttämä avoin julkaiseminen edellyttää tekijänoikeuden haltijoiden, tavallisesti kustantajien lupaa. Eurooppalaiset tieteelliset kustantajat, kuten Elsevier, eivät salli suoraan, ilman korvausta rahoittajien edellyttämää avointa julkaisemista, vaan korkeakoulujen on maksettava yliopiston tutkijan kustakin artikkelista ns. Article Processing Charge eli APC maksu, joka on tyypillisesti 1500 - 3000 euroa artikkelilta. Tämä maksu ve-loitetaan normaalien tilausmaksujen lisäksi, jotka ovat noin 23 miljoonaa euroa vuodessa suomalaisten korkeakoulujen osalta. Lisäksi yliopistojen ja korkeakoulujen palkkaamat tutkijat kirjoittavat tieteelliset artikkelit ilman kirjoituspalkkioita ja tutkijat vertaisarvioivat tarjotut artikkelit vapaaehtoistyönä. Tutkijoiden meritoituminen ja korkeakoulujen laadun arviointi perustuvat tieteellisiin julkaisuihin, joten sekä yksittäisten tutkijoiden että yliopistojen ja korkeakoulujen on taivuttavat tieteellisten kustantajien tarjoamiin epäedullisiin sopimusehtoihin. Aalto-yliopisto ei katso, että tieteellisten kustantajien asema edellyttäisi kustantajan aseman vahvistamista entisestään uudella lähioikeudella.

Saksassa, Hollannissa ja Ranskassa on muutettu tekijänoikeuslakia siten, että yliopistojen rinnakkaistallentaminen on mahdollista ilman korvausta määrääjän jälkeen. Oikeus rinnakkaistallentamiseen on toteutettu siten, että tekijä ei ole voinut pätevästi luopua oikeudestaan rinnakkaistallentaa julkaisunsa yliopiston digitaaliseen arkistoon. Kustantaja voisi uuden lähioikeuden nojalla kieltää yliopistolta digitaalisen rinnakkaistallentamisen.

Komissio onkin direktiiviehdotuksen perusteluosion 33) kohdassa maininnut, että tieteellisten ja akateemisten kausijulkaisujen, kuten tieteellisten aikakauslehtien, ei pitäisi kuulua direktiivin nojalla lehtijulkaisujen kustantajille myönnettävän suojan piiriin. Tämä maininta ei kuitenkaan ole oikeusvarmuuden kannalta riittävä. Direktiivin 2 artiklan 4 kohta, jossa määritellään ne lehtijulkaisut, joita direktiivin myöntämä uusi oikeus koskee, tulee sisältää perusteluissa mainittu rajaus eli se, että direktiivissä lehtijulkaisulla ei tarkoiteta tieteellisiä ja akateemisia kausijulkaisuja, kuten tieteellisiä aikakauslehtiä.

Aalto-yliopisto pitää eurooppalaisen rajat ylittävän tutkimusyhteistyön ja verkko-opetuksen kannalta kannatettavana tavoitteena sitä, että eurooppalaisen tutkimuksen ja verkko-opetuksen tarvitsema sääntely toteutetaan yhtenäisellä EU:n tekijänoikeussäätelyllä. Sääntelyn tulee kuitenkin nyt ehdotettua direktiiviä selkeämmin mahdollistaa avoin tieteellinen digitaalinen julkaiseminen ja rajat ylittävä verkko-opetus.

Ilkka Niemelä
Provosti